

Ἡ φιλοσοφία λοιπόν, ἐν τῶν δύο στοιχείων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γίνεται Ὀρησκεία· Ὀρησκεία καὶ πατρὶς ἀπὸ τοῦδε συμμαχοῦσιν, ἂν καὶ δὲν συνταυτίζονται ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ.

ΙΕ΄

Ἐπίκρασις καὶ συμπέσις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Καὶ τῶνόντι, κατὰ τὰς πρώτας μάλιστα τῆς ἐκκλησίας ἡμέρας, ἐκάστη νεοσύστατος κοινότης δικαίως δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡσπερ μικρὰ δημοκρατικὴ πολιτεία, ἀνεξάρτητος μὲν κατὰ μέρος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, ἐβρύθμισμένη δὲ διὰ θεσμῶν ἰδίων, καὶ χαίρουσα ἀνεπηρεάστως τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τὰς ἀπαρχάς. Ἐκάστη μικρὰ Ὀρησκευτικὴ κοινότης σύγκειται ἐκ συμπολιτῶν ἴσων κατὰ πάντα, καὶ ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ, ἐκλεγομένου διὰ δημοτικῆς ψήφου. Ἐνταῦθα οὐδὲ κύριος, οὐδὲ δεσπότης, οὐδὲ πλούσιος, οὐδὲ πένης, οὐδὲ ἰδιώτης, οὐδὲ ἀρχων. Πάντες ἐπὶ τοῦ νῦν ἐξισωμένοι μετὰ τῆς γάμοις τοῦ θανάτου, καθὼς ἐν τοῖς Ἀχαιοῖς θεσμοῖς ἦσαν ἐξισωμένοι μετὰ τῆς στάθμης τῆς ζωῆς, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀντίθεσις τοῦ ἀπείρου πρὸς τὸ πεπερασμένον. Ἡ ἐν Ἐφέσῳ, ἢ ἐν Σμύρνῃ, ἢ ἐν Περγάμῳ, ἢ ἐν Θυατείροις, ἢ ἐν Σάρδεσιν, ἢ ἐν Φιλαδελφίᾳ, ἢ Ἀσσοδικέων Ἐκκλησίαι, ἢ ἐπτάρωτος αὕτη καὶ συμβολικὴ συμπολιτεία τῆς Ἀνακαλύψεως, καθὼς ἐπίσης καὶ αἱ πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀποστολικαὶ ἐπιστολαὶ, συμμαρτυροῦσι τῶν ἀρχικῶν ἐκείνων πολιτευμάτων τὸ δημοκρατικὸν καὶ ἀφελέστατον.

Ὁ δὲ ἀρχηγός, τοῦτέστιν ὁ Ἐπίσκοπος, ἐκλέγεται κατὰ πλειοψηφίαν ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἐφορταῖς. Ἐπάρχουσιν ἐπίσκοποι γεωργοί, ποιμένες, ἀνθρακοποιοί, καθὼς ὡσαύτως ὑπάρχουσι σοφοὶ καὶ πεπαιδευμένοι, εὐγλωττοὶ μὲν διὰ τὰς μεγαλοπόλεις, ἀπλοῖκοὶ δὲ καὶ βιομήχανοι διὰ τὰς ἐξοχάς· πολλάκις δὲ στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται πρὸς υπεράσπισιν τῆς μικροπολιτείας ἢ πρὸς εἰρήνευσιν αὐτῆς.

Ἴδου, μετὰ βεβαιότητος ὅτι δὲν ἀπατῶμεθα, ποῦ ἐξιχνιάζομεν ἡμεῖς τὴν ἀρχὴν καὶ ρίζαν τοῦ ἡμετέρου ὀρθοδόξου ἀ-

νατολικού κλήρου, τοῦ ὁποίου ἡ διαγωγή δεῖκνυται τοσοῦτον ἀξιοπαραδειγματίστος εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅσον ὅλως δημοτικὴ εἶναι ἡ καταγωγή του. — Μετ' ὀλίγον ὁ ἀριθμὸς τῶν κοινοτήτων πολυπλασιάζεται ἐπὶ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ὥστε οὐδὲ πόλις ὑπάρχει, οὐδὲ κώμη, οὐδὲ πολίχνιον μὴ συμπεριλαμβανόμενα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ. Τοῦτο δὲ, ἐνῶ ἀκόμη εἰς τὴν Αὔσειν βασιλεύει ἡ πολυθεία, ἐνῶ ἐκεῖ ἡ κοινωνία κυλλεῖται εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἀμαρτίας καὶ εἰς τὰ καθάρματα τῆς ἀρχαιότητος.

Οὕτω καὶ δευτέραν φορὰν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀνθρωπίνης βελτιώσεως, πρέχει ἀρχέτυπον ἰσονόμου καὶ δημοκρατικῆς πολιτείας. Ἐμπνεόμενος ὑπὸ νέου Πνεύματος κοινωνικῆς σοφίας, ἀλλὰ ὄρια ἐθνολογικὰ καὶ γεωγραφικὰ τώρα δὲν γινώσκει, παρὰ τὰ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τοσοῦτον πλατύνεται, καθ' ὅσον αὐξάνει ὁ χριστιανισμὸς. Εἰς Ἀσίαν, εἰς Εὐρώπην, ἀπὸ Νικομηδείας μέχρι Ἀχαΐας· ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Θετταλίᾳ, ἐν Ἠπειρῷ, ἐν Ἀθήναις, πανταχοῦ Ἕλληνας ὑπάρχουσιν οἱ αὐτοί, ὅχι ὡς οἱ πρότερον ἀλληλομαχοῦντες Ἕλληνας, ἀλλ' ὅμοιοι νῦν κατ' ἔθνισμόν, κατὰ θρήσκευμα, καὶ πολιτεύμα καὶ γλῶσσαν. Ἐπαρχιακαὶ διχόνοιαὶ δὲν χωρίζουσι πλέον τοὺς λαούς· πνεῦμα ἐγχώριον ζήλοτυπίας δὲν ἐνεισάγει τὰ πρότερον σκάνδαλα· ἀντιζηλῖαι ἀριστοκρατικαὶ ἢ μοναρχικαὶ παντάπασιν ἐξέλιπον· αἱ δὲ διαφοροὶ ἐκκλησίαι, τῆδε κάκεισε ἐγκατεστημέναι, καθάπερ μέλη τοῦ συνόλου γένους, ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν δεσποτείαν διεσπαρμένα καὶ παράκοπτα, συνακούονται ἀδελφικῶς περὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων, συγκαίνοῦσι πρὸς ἀλλήλας διὰ πικρῶν ἀποστόλων, ὥστε συγκροτοῦσι πολιτείαν, οὕτως εἰπεῖν, ὁμόσπονδον, παραδόξως ἐγκλεισμένην ἐντὸς τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ καθεκάστην ἐπεκτείνουσαν διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ τὸν κύκλον τῆς δικαιοδοσίας τῆς. Κοινωνία νέα, πρὸς τὴν κυριαρχοῦσαν Ῥωμαϊκὴν ἀντίθετος κατὰ φύσιν καὶ κατὰ ῥοπάς.

Καὶ ἰδοὺ ἡ πηγὴ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ προσηλυτισμένου καὶ ἤδη συντασσομένου ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς θρησκείας. —

θέλομεν ἀκολούθως διεξέλθει τὰς περιπετείας του. — Ἐν τούτοις ἂς ἑρεώσωμεν ἅπασι, ὅτι ὁ συνιστῶν αὐτὸν λαὸς καὶ κληρὸς ὁμολογοῦσι τὴν αὐτὴν ἀρχήν. Ἀμφότεροι βλασάνουσιν ἐκ τῆς ἀποστολικῆς ρίζης τῆς αὐτῆς· ταύτοχρόνως διοργανῶνται καὶ συμπολιτεύονται, καθὼς ἐπίσης θέλουσιν ἀνδρωθῆ συγχρόνως. Ἄλλος ἔθνος, ἄλλη πίστις, ἄλλα ἔθιμα, ἄλλα συμφέροντα παρεκτὸς ἐκείνων, ἅπερ τὰ δύο ταῦτα τοῦ νεοπλάστου Ἑλληνισμοῦ στοιχεῖα συμπεριρίζονται νῦν, οὐδὲ ὑπάρχουσιν, οὐδὲ θέλουσι νομίμως ἐφεξῆς ὑπάρχειν. Ἡ ἐνότης τοῦ δόγματος εἶναι τὸ σύνθημά των· σκοπὸς δὲ, ἡ ἐνότης καὶ ἡ σύμπηξις τῆς φυλῆς. — Ἢδὴ ἀρχεται τῆς Ἑλλάδος ἡ νέα διαθήκη.

ΙΣΤ'.

Ἡ Ἐρμος.

Οὐδεὶς δύναται νὰ συμπεράνη τίς ἤθελεν εἶσθαι κατὰ συμβεβηκὸς τῆς νεοπλάστου κοινωνίας ἡ τύχη, ἐὰν ἤθελεν αὐτὴ εὐρεθῆ παντάπασιν ἐλευθέρᾳ καὶ ἀπείρακτος κατὰ τὴν ἐνέργειάν της, καὶ τὴν πορείαν της, καὶ ἐὰν δὲν προετίθετο τὴν γενικὴν τῆς ἀνθρωπότητος ἡθοποιήσιν ἐν ἀντιδράσει αὐθερέᾳ, καὶ διὰ μέσου τοῦ προσηλυτισμοῦ.

Ἰλλήν, ἀφ' ἐνὸς ὁ ὑπέρμετρος ἔρωσ τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ τοῦ αἰῶνος διαφθορά καὶ αἱ καταδιώξεις τοῦ ρωμαϊσμοῦ, ἐτροπολόγησαν τὰς πρώτας κοινωνίας καὶ ἐνετύπωσαν αὐταῖς χαρακτῆρα ἰδιαίτερον. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα ὑπὸ τῶν ἐνδον καὶ ἑξωθεν αἰτίων ἐπηρεαζόμενον ἐκτρέπεται τῶν πρόσθεν ὁρίων του. Ἡ ἀχρειότης τῶν τοῦ τότε κόσμου ἠθῶν, αἱ καταθλίψεις τῶν ἀρχόντων, εἶναι θέαμα δυσβάστακτον, ἀνυπόφορον πρὸς τοὺς ἐνθουσιώδεις πιστούς. Ταῦτα δὲ μὴ ἀνεχομένη ἡ νέα Ἑλληνικὴ συμπολιτεία, δυσχεραίνει κατὰ τῆς κοινωνίας, συντρίβει πάντα κοσμικὸν δεσμόν, καὶ ἐκζητοῦσα γῆν τινα, πορρωτάτην τῆς δεσποζούσης ἀπωλείας διὰ καταφυγίον, ἀνοίγει ὄρμους εἰς ἐρήμους, εἰς δάση, εἰς σπήλαια καὶ ὅπασ τῆς γῆς, παντοῦ ὅπου σιγαῖ τῶν παθῶν ὁ θόρυβος, καὶ δὲν ἀκούεται παρὲξ ὁ ἱερὸς

ἦχος τῆς φωνῆς τοῦ συνειδότης καὶ τοῦ Θεοῦ. Αὕτη ἡ ἀτάραχος σιγή ἦτον ἀναγκαία εἰς καρδίας ἀφοσιωθείσας ἤδη τῇ νοερῇ καὶ νέῃ ἐποπτεία τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἀνθρωπίνων. Ἐπει-
λον αἱ ζῶνται ἐκεῖναι τῶν πιστῶν φαντασίαι νὰ γονιμοποιη-
θῶσιν εἰς τὴν ἔρημον, πρὶν ἢ ἴδωσι καὶ μαρτυρήσωσι τὰ ἐπεισό-
δια τῆς καινῆς δημιουργίας. Ἡ ἔρημία καὶ ἡ μόνωσις, καὶ πᾶν ὅ,τι
ὁμοιάζει τὴν γαλήνην τοῦ θανάτου, καθίστανται νῦν ἀπαραίτητα
ἀγαθὰ πρὸς τὰς ἐγκυμονούσας νέαν τάξιν ἰδεῶν ἐκείνας μεγα-
λονοίας. — Ἡ αἰωνιότης καὶ ἡ ἀλήθεια παρακολουθοῦσι τὰ ἔχνη
τοῦ θανάτου.

Καὶ λοιπὸν ὁ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔρως ἐδήγει μυσηριωδῶς πρὸς
τὸν τῆς ἐρημίας ἔρωτα· κατὰ παράδοξον τρόπον ἡ ὑπερβολικὴ πρὸς
τὸν κόσμον ἀγάπη χειραγωγεῖ τοὺς πρώτους χριστιανοὺς εἰς
τὴν μόνωσιν. — Τότε, τὸ ἄνθος τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας,
ὡσανεὶ ἀπεστρέφετο πατρίδα δεδουλωμένην καὶ ὑπακούουσαν
εἰς βαρβαρικὸν καὶ ἐπαχθὴ ζυγόν, ρίπτεται εἰς γῶρας ἀκατοι-
κήτους, καὶ κτεῖλει, τρόπον τινά, πατρίδα ἐκεῖ, ἔπου δὲν δύνα-
ται νὰ εἰσχωρήσῃ οὐδὲ ξένη ἐξουσία, οὐδὲ δουλοφροσύνη, οὐδὲ
διαφθορά. Οἱ δημιουργοὶ τῆς πρώτης ἐν τῷ κόσμῳ πατρίδος οἰκί-
ζουσι νῦν καὶ πολιτεύουσι τὴν ἔρημον.

Μαθηταὶ τῶν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικῶν σχολῶν, ἄνδρες εὐπύ-
τριδες καὶ πλούσιοι, ἔφηβοι καὶ γέροντες ἀποδημιύουσιν εἰς τὰς
ἐρήμους τῆς Θηβαΐδος, τῆς Ἀρμενίας, τῆς Συρίας, τῆς Μεσο-
ποταμίας, εἰς τοὺς μυχούς τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἔρημος εἶναι αὐ-
τόνομος ὅσον ἡ καρδία φιλελευθέρου πολιτοῦ, παρμηκῆς ὅσον
αὐτὴ ἡ βασιλεία τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσονομίας. Ἐνταῦθα δὲν
ἀφικνοῦνται οὐδὲ τυράννων ψεφίσματα, οὐδὲ δούλων λατῶν ἀλα-
λαγμοί, οὐδὲ ληροσοφιστῶν καὶ μικροφιλοσόφων φλυαρίαι!

Κατ' ὀλίγον δὲ τὰ θέλγητρα τῆς ἐρημητικῆς ζωῆς περιγραφέντα
μὲ χρώματα ζωηρότατα ὑπὸ τινῶν ποιητῶν ἱερέων, ἐπέλεξυ-
σαν τοὺς κορυφαίους τῆς ἐκκλησίας ἐν ταῖς ἀσκητηρίαις, καὶ ἐγυή-
τευσαν τὰς μεγαλοφυΐας τῆς Ἑλλάδος, τοὺς σημαντέρας καὶ ἐν-
γλωττοτέρους ἀρχηγούς τοῦ ὁσημέραι συντασσόμενου πνευματικίου

λόγω. Εκεί σφύζονται οί Βασίλειοι, εκεί οί Γρηγόριοι πρὸς τὸν φυγάνθρωπον τοῦτον ἅμα τε καὶ φιλόανθρωπον Ἑλληνισμόν παραγίνονται οί Ἀθανάσιοι, οί Πατριάρχες, οί Ἀντώνιοι ζητοῦντες τὴν φιλοξενίαν τῆς ἐρήμου. Εκεί ἡ εὐγλωττία τοῦ ἁμβωνοῦ προγυμνάζεται, εκεί μορφοῦται τῶν ἡλῶν ἡ ριζικὴ μεταλλαγή. — Ὅστις ἐπιθυμᾷ νὰ ἐμβαθῆν εἰς τὴν μυστικὴν τοῦ ὀρθοδόξου ἀσκητισμοῦ τοῦν ἐκείνον, ἅς ἀναγνώσῃ τὴν μεταξὺ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου ἀδελφικὴν καὶ τρυφερωτάτην ἀλληλογραφίαν. Σελὶς ὡραία καὶ χρητευτικὴ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ δὲν ἤξυρει τις πότερον ὑπερέχει, ἐὰν ὁ ποιητικὸς χρωματισμὸς τῆς ἀρχαίας ἐποποιίας, ἢ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου νεύχρου, περιπαθῆς καὶ συγκινητικὸς δραματισμὸς. Εἰς τὰς ἐπιστολάς ταύτας διαφαίνονται ἡ ἀληθῆς τάσις τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ μέσα τῆς ἀναμορφώσεως, δι' ὧν οἱ πατέρες ἐβούλοντο, εἰ δυνατόν, ν' ἀνοικοδομήσωσιν ἐκ βάθρων καὶ διὰ μιᾶς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Κατ' αὐτοὺς ὤφειλεν ὁ κόσμος νὰ κκτερημωθῆ διὰ νὰ καθαρισθῆ ἢ δὲ Ἑλληνικῆ, τοῦτέστιν ἡ νεοσύστατος χριστιανικὴ πολιτεία δὲν ἤθελεν εὐδοκιμήσει, πλὴν μόνον ἐὰν ἀνεγείρετο ἐπὶ τῶν ἐρείπιων τοῦ πάλαι κόσμου, καὶ τῆς τέρας τῆς ἀρχαιότητος.

IX'.

Τὰ μοναστήρια.

Αὗται αἱ λαμπρόταται τῆς Ἑλλάδος ἀριστόνοιοι, ἐπιστρέφουσαι ἀπὸ τῆς καθαρτηρίας τοῦ ἀσκητισμοῦ ζωῆς εἰς τὴν ἐγκόσμιον συμβίωσιν, εἰσάγουσιν ἐν ταῖς ἐπισκοπικαῖς ἔδραις, ἐν τῇ τοῦ ἁμβωνοῦ διδαχῇ, ἐν τοῖς βιβλίοις τὸ ἄρωμα τῆς παρθενικῆς διαίτης καὶ τὴν φαιδρὰν γαλήνην τῆς ἀρετῆς. Ἰῶδη τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας γινώσκουσι παῦ πρέπει νὰ ζητήσωσι τοὺς ἐμπειροτέρους ποιμένας· εἰς τὴν ἀκαδημίαν τῆς ἐρήμου, γυμνάσιον τῶν νέων τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος ἀρχηγῶν. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο διδάσκονται τὰ μυστήρια τῆς πρακτικῆς κοινωνίας οἱ ἄνδρες, οἵτινες μέλλουσι νὰ κοσμήσωσι τοὺς ἐπισκοπικοὺς ὀρόνους τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τοῦ Βυζαντίου, πάντες ὅσων τὰ

ονόματα θέλουσιν ἐρεξῆς πληρώσει τὰ χρονικά τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ.

Προχωρῶντος ὁμιος τοῦ χρόνου, καὶ μάλιστα ἐφ' ὅσον προσεγγύζει ἡ ὥρα καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία μέλλει νὰ κηρυχθῆ ἐπικρατοῦν πολίτευμα, ἡ ἔρημος εὐρίσκειται τοσοῦτον κατωκημένη ὑπὸ Ἀσκητῶν καὶ Ἀναχωρητῶν, καὶ Μοναχῶν, καὶ Ἐρημιῶν, καὶ Εὐχετῶν, καὶ πανταίῳ εἶδους μοναχοβίῳ, ὥστε, ἐνδίδοντες οὗτοι εἰς τὴν ἐλκτικὴν καὶ συναπτικὴν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας δύναμιν, καὶ συγκοινωνήσαντες ἀλλήλοις πρὸς ἀμοιβαίαν συνυποστήριξιν, ἐσχημάτισαν τῆδε κάκεισε τόσας ἱεράς ἀποικίας, τόσας μοναχικὰς ὁάσεις, ὅσαι τάξεις ὁμοφρονούντων συνηνώθησαν.

Τοιοῦτοτρόπως λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν αἱ Μοναὶ καὶ τὰ κοινόβια, τοῦτο τὸ γέννημα τῆς Ἀνατολῆς καὶ καθίδρυμα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον ἡ Λύσις δὲν θέλει παραδεχθῆ εἰμὴ περὶ τὰ τέλη τῆς Δ', ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ε'. ἑκατονταετηρίδος. Τὸ δὲ μέγα τοῦτο σύστημα, ὅπερ μέλλει πολλαχῶς νὰ τροπολογήσῃ τὰς ἀκολουθούς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, χάρει τῆς τιμῆς, ὅτι ἐτακτοποιήθη, καὶ δι' ἐπίτηδες πολιτεύματος ἐκκλονίσθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τοῦ πρώτου Θεσμοθέτου τῆς ὀρθοδοξίας, καὶ φαεινοῦ φωστῆρος τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ διαστολὴν δὲ τοῦ ἐγκοσμίου ἱερατείου, ὅπερ, ζῶν εἰς τὰς πόλεις, τοῖς πολιτικοῖς νόμοις ὑπήκουε, καὶ, κατ' ἀνάγκην, συνεμμερίζετο τοῦ κόσμου τοῦς κινδύνους καὶ τὰς περιπετειάς, ἡ μοναχόβιος κοινωνία, διάγουσα τὸν βίον ἐν τῇ ἐρήμῳ, δὲν ἐγίνωσκεν ἄλλον ἀρχηγὸν παρὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας, οὐδ' ἄλλον νόμον πλὴν τὸ ἴδιον πολίτευμα. Ἦσαν μικραὶ πολιτεῖαι, ὡς αἱ πρότερον ἀρτισύστατοι χριστιανικαί, τὰς ὁποίας ἡ φορὰ τῶν συμβεβηκότων καὶ ἡ τρίβῃ τοῦ κόσμου εἶχον ὀλίγον κατ' ὀλίγον μεταλλοιώσει· μικραὶ πολιτεῖαι λαϊκαὶ καὶ δημοκρατούμεναι, ἀλλότριαι πρὸς τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δίκαια τῶν ἱερέων. Ἴφος αὐτῶν ὑπῆρχεν ἢ πρὸς τὴν ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν ἀφασίωσις, σκοπὸς δὲ ἡ ἀπολαβὴ τῆς ἐλευθερίας διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ ἀνοχῆς. Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ θαυμάσωμεν ὅτι τὸ Ἑλλη-

νικόν πνεῦμα κατέρυγεν εἰς ταύτας τὰς Ἱεροπόλεις τοῦ Μεσσιῶ-
νος, καὶ ὅτι ἐκεῖ διεφυλάχθη ἠθικτὸν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν
ἀπὸ πάσης ξενικῆς προσβολῆς. Πού ὁ ἔθνησμός, καταπεπισμένος
εἰς τὰς πόλεις, καὶ ἐπὶ τόσους αἰῶνας ὑποβεβλημένος ἀπανταχοῦ
ὑπὸ τὸ ἄχθος τῆς ξενοκρατίας, ποῦ ἤθελεν ἄρα γε καταντήσει,
ἐάν, Θεῶν χάριτι, δὲν ἐγείροντο καθ' ὅλην τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος
τὰ ἄσυλα ταῦτα τῆς ἐλευθερίας, τῆς πίστεως καὶ φιλοξενίας; Ἐν
αὐτοῖς ἐμυρφώθησαν οἱ φωστῆρες, καὶ ἐξεπαιδεύθησαν οἱ ἱεράρχαι,
οἵτινες, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας καὶ ταπεινότητος, ἐπη-
δαλιούχησαν θαρραλαίως τὸ κλυδωνιζόμενον πλοῖον τῆς φυλῆς
καὶ ἐβύσαντο αὐτὸ ἐκ τῶν κινδύνων τῆς καταγιγδοῦς. Ἐν αὐτοῖς
μονάρχαι παραβιάσαντες τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας ἐσωφρονί-
σθησαν, περιζωσμένοι τὸ καλογηρικὸν σχοινίον, πρὸς κοινὸν παρα-
δειγματισμὸν. Ἐν αὐτοῖς καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐθλάσθη πάντοτε καὶ
συνετρίβη ἡ ἐπίβουλος αἵρεσις· καὶ ἐπὶ τέλους ἐν αὐτοῖς ὁ καινὸς
Ἑλληνισμὸς ἐν μέσῳ βιδύλων ἱεροπρεπῶς ἐπαιδαγωγήθη, καθ' ἣν
ἔσχε κλῆσιν, μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, ὅτε τὴν σημαίαν ἀνυψώ-
σας τῆς αὐτονομίας, ἠγωνίσαστο μᾶλλον ὑπὲρ Ὀρθοδόξου Χρι-
στιανισμοῦ ἢ ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

III'.

Ἐκκλησιαστικαὶ καταδιώξεις.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Ἀνατολῇ, ἡ ζήλοτυπος Ρώμη ἔσχα-
τον ἀπομείναισα λείψανον καὶ περίτριμμα τῆς ἀρχαιότητος, καὶ
μὴ εἰσέτι μεμνημένη τὰ μυστήρια τῆς Ἑλληνικῆς μεταμορφώ-
σεως, ἐξιπάζεται παρακολουθοῦσα μὲ πονηρὸν βλέμμα τὰς προό-
δους τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐκάστη χριστιανικῆς προαγωγῆς ἡμέρα
ἐξώρυττε βάραθρον βαθὺ πρὸ ποδῶν αὐτῆς.

Ἔως ποῦ, ἔλεγον ἐν ἑαυτοῖς οἱ αὐτοκράτορες, θέλει φθάσει ἡ αὐθά-
δεια τῶν λυσσωδῶν τούτων καὶ θρησκομανῶν ὑπηκόων μας, καὶ
τίνες θέλουσιν εἶσθαι αἱ πολιτικαὶ συνέπειαι τοῦ νεωτερισμοῦ τῶν;

Καὶ τῶνόντι, ἡ Ἰουδαϊκῆ, ὡς ἐκαλεῖτο περιφρονητικῶς ἐν Ρώ-
μῃ, νέα Ὀρησκεία, δὲν ἐστρέφετο μόνον περὶ τὴν ἠθικὴν, οὐδὲ

ἀπλῶς περὶ κενὰς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας κατεγγίνετο, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐνεσιέφρεεν ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς αὐτοκρατορίας ὑφῆ, καὶ ποιούσα τὴν ἠθικὴν μοχλὸν, ὑποκόπως ὑπέσκαπτε τὸν θρόνον, παρέλυε τὴν ἐπικρατούσαν λατρείαν, καὶ πάντα τὰ καθεστῶτα προσέβαλεν. Ἦτο φάρμακον, βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἐνεργοῦν.

Εἰς τινὰς κατ' ἐξοχὴν Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας οἱ Χριστιανοὶ ἀφ' ἑσθ' ὠκαδόμου ἠθινοῦς, καὶ ἤρχιζον ἀναφανδὸν νὰ τελῶσιν ἐξοπραξίας. Ἄλλοτε, λαβόντες τὰ ὄπλα κατὰ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, καὶ νικῆσαντες, δὲν ὑπεχώρησαν εἰς τὴν βίαν εἰμῆ ὑπὸ τὸν ἕρον, ὅτι ἡ ἐπισκευὴ τῶν ἀποτεφρωθέντων ναῶν τῶν ἤθελε γίνεαι δημοσίᾳ δαπάνῃ, καὶ ὅτι πλέον δὲν ἤθελον οἱ Ῥωμαῖοι περιπέσει εἰς παρομοίας κατ' αὐτῶν ἀδικίας. — Ἡ Ῥώμη λοιπὸν, τοῦ θρόνου καὶ τῆς κοινωνίας φοβουμένη τὴν καταστροφὴν, ἀποφασίζει τῆς Ἑλλάδος, ἤγουν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐξολόθρευσιν.

Ὅμως ἡ Ἑλλάς, ἣτις ἄφησε τὰς Ἀθήνας νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας ξένου κυρίου σχεδὸν ἀμαχητὶ, δὲν ἠδύνατο ἐπὶ τοῦ νῦν πάρεξ νὰ ἀντιτάξῃ πᾶσιν ἠθικὴν δραστηριότητα. Ἐπρόκειτο περὶ τῶν ὅλων ἐπρόκειτο περὶ τῶν ὄντων ἅμα τε καὶ τῶν μελλόντων ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγών. Θέλει λοιπὸν ὑπερασπίσει παντοίαις δυνάμεσι τὴν νέαν κοινωνίαν ἀπέναντι τῆς παλαιᾶς· θέλει μὲ τὸ αἶμα διαδοχικῶν γενεῶν ἐπισφραγίσαι τὴν σωτηρίαν τῶν ἐλπίδων, ὅπως εἰς δόξαν Θεοῦ λάβῃ καὶ τὴν δευτέραν ἱερὰν διακονίαν, δηλ. νὰ μεταδώσῃ ἀκεραίαν εἰς τὰ ἔθνη τὴν διαθήκην τῆς ἀναπλάσεως.

Ἰπὸ τοιούτων οὖν δυσσοικωνίστων ἐμπνεύσεων ὀρωμένη, ἀνοίγει ἡ Ῥώμη τὴν πολυχρόνιον ἐκείνην καταδίωξιν, ἣτις θέλει ἐξασφαλίσαι διὰ παντὸς τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ἰσχυροποιήσαι προπάντων τὸν ἡμέτερον ἐθνισμόν· διαπάλη πολιτικὴ μᾶλλον ἢ θρησκευτικὴ κατ' οὐσίαν, διότι τὰ ἐκκλησιαστικὰ διδάγματα καὶ ὁ διοργανισμὸς τῶν πιστῶν ἐπαπέλουν ἀμέσως, κατὰ γνώμην τῶν Ῥωμαίων, τὸ πολίτευμα καὶ τοὺς θεσμοὺς ἐφ' ὧν ἐστὶν ἐπιβεβηκυῖα ἡ μοναρχία· ἄλλοις ἀναμέσον παρελθόντος καὶ μέλλοντος.

Ἡ Ῥώμη ἐφευρίσκει βρασάνους καὶ βασανιστήρια, ἡ δὲ Ἑλλάς ἐκπέμπει εἰς τὴν ὀλοκκῆτιν ἀδιακρίτως ἄνδρας, γυναῖκας καὶ

παιδιά, οἰκους ὀλοκλήρους, καὶ ἐνίοτε πόλεις ἀπὸ ἀνδρῶν. Ἡ Ῥώμη περιπολεῖ χριστιανικὰ τεμένη, καταδιώκει τοὺς νεοφύτους· ἡ δὲ Ἑλλάς καρτεροψύχως, καὶ μετὰ παρρησίας ὄντως ἡρωϊκῆς ἐκφωνεῖ Ἀπολογίαν τῆς πίστεως, καὶ ὁμολογεῖ φωνάζουσα μέχρι οὐρανῶν τὸ ἀληθές τῆς Ἐνσαρκώσεως. — Σοβαρὰ καὶ τραγικὴ διαδραμάτισις τῆς πολεμουμένης, νέας ἰσονομίας, καθ' ἣν οἱ ἠριγένοις, οἱ Ἀθηνοῦδοι, οἱ Τερτυλιανοὶ, ὡσπερ ἡγεμόνες ὑπερήφανοι κραταιᾶς πολιτείας, ἀπευθύνονται τολμηρῶς πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας, ὑπερασπιζόμενοι τὰ δικαιώματα τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, καὶ προφητεύοντες τὴν ἀφευκτον καὶ προσεχῆ πτώσιν τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ. — « Ἀφανίζομεν, λέγει εἰς τούτων πρὸς τὸν Τραϊανόν, ἀφανίζομεν τὴν πολιτικὴν σας δύναμιν, ὡς Ῥωμαῖοι, ἐν Ῥοπή ὀφθαλμοῦ, ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ, ἐὰν θελήσωμεν. Τὴν ἀφανίζομεν, ἐπειδὴ αἱ πόλεις, αἱ νῆσοι, τὰ φρούρια, αἱ κῶμαι, οἱ ἀγροὶ, οἱ λεγεῶνες σας, ὡς καὶ αὐτὰ σας τὰ ἀνάκτορα, ὡς καὶ αὐτὴ σας ἡ Γερουσία παρεκτὸς τῶν ναῶν σας, γέμουσιν ἀνδρῶν ἐπιθυμούντων τὴν ἀπελευθέρωσιν, καὶ τὴν ἀνάστασιν! συλλογίσθητε λοιπὸν καλῶς πόσον ἠθέλαμεν εἶσθαι τρομεροὶ, ἐπίφοβοι καὶ ἀκαταμάχητοι, ἡμεῖς οἵτινες ριπτόμεθα τυφλοῖς ὄμμασιν ἐν πυρὶ καὶ ἐν στόματι μαχαίρας!» Ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ ἀνάστασις ἦσαν τὰ ἐξέχοντα αἰσθήματα τῆς ἡμέρας. —

Τριήμερος δὲ ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Διδασκάλου Ἀνάστασις, καὶ ἐπὶ τρεῖς ὡσαύτως ἑκατονταετηρίδας διαρκεῖ τὸ Πάθος τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θετταλίᾳ καὶ Ἀχαΐᾳ, καὶ ὅπου ἔπεσεν ὁ σπόρος τῆς ἀναγεννήσεως, ὁ πόλεμος πεισματωδῶς ἀμφοτέρωθεν συγκροτεῖται. Πᾶσα τάξις πολιτῶν, πᾶσα ἡλικία καὶ φύλον ἀγοράζει μὲ τὸν ἔρανον τοῦ ἰδίου αἵματος τῆς νίκης τὸ σύμβολον. Ἡ χώρα κατηρημωμένη πάλιν, αἱ πόλεις κεναί, οἱ ναοὶ καταδαφισμένοι, πανταχόθεν πυρκαϊᾶ, καὶ σφαγῆ, καὶ καταδίκη. — Καὶ μολοντοῦτο ἀνεθλάσανε διηνεκῶς ἐπὶ τῶν βασιανιστηρίων, καὶ ἐνεδυναμοῦτο παρυσσέων διὰ τοῦ μαρτυρίου, ὁ ἐνθουσιασμός. . . . Ποῖον ἄλλο ἔθνος, ὡς τὸ ἡμέτερον, ὑπέστη τοσαύτας αἱματηρὰς καὶ πολυχρονίους ὀρησκειτικὰς καταδιώξεις;

— Πλὴν ἡμεῖς ἐσπείραμεν καὶ ἡμεῖς ἔπρεπε νὰ κοπιᾶσωμεν. Ὁ χριστιανισμὸς ἦτον ἔτι ἀλλότριος πανταχοῦ καὶ ἀδικοκίμητος, ὅτε παρ' ἡμῖν ἡ σημαία τῆς ἐθνικότητος ἀνεπετάσθη ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ. Πατρίς καὶ ἱστορία ὡς εἶδομεν, ἐκ προοιμίων, ἀμφιπεριπλέχθησαν. Καὶ ἴσως εἰς τὰς θρησκευτικὰς καταδιώξεις πρέπει τὸν λόγον νὰ διεκζητήσωμεν, δι' οὗ ὁ Ἑλληνισμὸς, κατὰ τὰς ἐφεξῆς περιπετείας του, ἐμφρακτος ἐνέμεινε καὶ κατακεκλεισμένος ἐντὸς ἐκείνης τῆς δικορύφου ἀκροπόλεως, ἐφ' ἧς, ἔνθεν μὲν ἐκυμάτισε τὸ ἐκκλησιαστικὸν λάβαρον, ἐκεῖθεν δὲ τὸ σύμβολον τῆς πατρίδος.

Ναὶ ἂς τὸ ὁμολογήσωμεν, τοῦλάχιστον πρὸς παρηγορίαν καὶ ψυχωφέλειαν κατὰ τὰς διατρεχούσας ἡμέρας ταύτας τῆς συμφορᾶς· ῥῶνον τὸ τέκνον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας εἰσπορευόμενον ἐν τῷ ναῶ τῶν πατέρων, εὑρίσκεται ὡς ὑπὸ τὴν προγονικὴν στέγην του, ὡς ἐν ἀγκάλαις μητρὸς, ἔνθα συνομιλεῖ στόμα μὲ στόμα καὶ εἰς τὴν μόνην ἀρχαίαν τῆς Εὐρώπης διάλεκτον μετὰ τῶν πρώτων ἐνταυτῷ διδασκάλων καὶ ἀποστόλων τῆς παλιγγενεσίας. Μόνος ὁ Ἕλληνας ἀναπολῶν τὰς ἐνδόξους ἡμέρας τῆς ἱστορίας του, καὶ ἐμβατεύων εἰς τὸν ἀπόρρητον ταύτης νοῦν, χαίρει τοῦ προνομιακοῦ δικαιώματος τοῦ νὰ εἰσδύσῃ μετὰ παρρησίας ἀκατακρίτου ἕως εἰς τοὺς μυχοὺς τοῦ θουσιαστηρίου ἐκείνου, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου ριπίζεται τὸ φῶς τῆς γνώσεως ἐφ' ὅλων τῶν τόπων καὶ τῶν αἰώνων. — Τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο εἶναι ἰδικόν του. Ὁ ἀῆρ, ὃν εἰσπνέει, καὶ τοῦ ἠρωματισμένου μετὰ λιθάνου νέου, εἶναι ὁ γλύκιστος τῆς πατρίδος του ἀῆρ, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ἀῆρ ὅστις ἐζωογόνησεν ἄλλοτε τοὺς ἀθλητὰς τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς προόδου εἰς τοὺς κήπους τῆς Ἀκαδημίας, εἰς τὸ πεδίον τοῦ Μαραθῶνος, ἐπὶ τὴν Σοφὸκλειον σκηνὴν, ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦ Δημοσθένους, ἐπὶ τοὺς ἐν Ἀθήναις βωμοὺς τῶν Σπουδαίων, καὶ τοῦ Ἀγνώστου Θεοῦ!

Ἄλλ' οἱ ἄλλοεθνεῖς, ἵνα μᾶς ἀναγνωρίσωσιν, ἠρώτων μέχρι τῆς χθὸς ποῦ εἶναι ἡ πατρίς μας· καὶ ἡμεῖς, κοσμικῶς ἀπάτριδες, εἰς μόνην ἀπάντησιν ἐστορέφομεν τὸ βλέμμα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν.

Οὔτοι μὲν μᾶς ἔλεγον ὅτι ἄλλο Ἐκκλησία καὶ ἄλλο Πατρίς. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἤξεύρομεν, οὐδὲ ἠδυνάμεθα νὰ τὰ διακρίνωμεν. Ἢ μία μετὰ τῆς ἄλλης ἦσαν ἀδιασπᾶστος ἐντὸς τῆς ἡμετέρας καρδίας συνηρμοσμένοι.

Μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν, φαίνεται ὅτι ἡ Πατρίς, προαισθανομένη ὅθην τὸν ζοφερὸν ἐκείνον καὶ βαρὺν χειμῶνα τὸν ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ διέλθῃ, περιετυλίχθη ἐν τῷ ἰδίῳ θρησκευτικῷ περικαλύμματι, καθὼς περὶ τὰ πρῶτα φθινοπωρινὰ φύχη, ἔχιδνα περιτυλίσσεται εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς σπειράματα. Ἐκτοτε, ἡ πολιτικὴ Ἑλλάς δύναται νὰ παρομοιασθῇ μὲ θάλασσαν, ἣς ἡ μὲν ἐπιφάνεια, εὐκίνητος καὶ ἀσιμετάβολος ὑπὸ τὰς πνοὰς τῶν ἀνέμων, ὑπακούει εἰς τὰς ἐλαχίστας ἀτμοσφαιρικὰς ἀλλαγὰς, τὸ δὲ βάθος αὐτῆς διαμένει πάντοτε ἀκίνητον, ἀπρόσβλητον, ἡρεμῶν, συντηροῦν πληρέστατα τὴν τε ἀρχικὴν θερμότητα καὶ φυτικὴν δυνάμιν του. — Πολλαὶ καὶ πολλαὶ νῆες κατακτητῶν διέπλευσαν τὴν θάλασσαν ταύτην καὶ διήσκαIRON τὰ κέλευθα αὐτῆς. Πλὴν οἱ βάρβαροι ἐν τῇ διασχίσει αὐτὴν, οὐδὲ κἄν ἐφαντάσθησαν, ὅτι ὑποκάτω τῶν κυμάτων ὑπῆρχε κόσμος ὁλόκληρος, τὸν ὁποῖον οὐδὲ εἶδον, οὐδὲ ἠδύναντο νὰ ἴδωσι.

ΙΘ'.

Ἐσχάτη καταδίωξις.

Ἐντούτοις τὰ ὄρια τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκτὸς τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος δὲν παρεξτείνοντο, τῶν μὲν Ῥωμαίων καταδιωκόντων, τῶν δὲ Ἑβραίων ἀποκηρυκτόντων αὐτόν· εἶδομεν προσέτι, ὅτι ἐκάστη ἐκκλησία ἦτο μικρὰ τις Ἑλληνικὴ πολιτεία ὑπακούουσα μὲν ἐξωτερικῶς εἰς τοὺς Ῥωμαίους Ἐπάρχους, ἀνεξάρτητος δὲ ὑπάρχουσα κατὰ τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῆς διοργανισμόν. Ὡς ἐγγυστα τοιοῦτον εἶναι τὸ θέαμα τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ μέχρι τῶν μέσων ἢ καὶ τοῦ τέλους τῆς Γ' ἐκατονταετηρίδος.

Ἀλλὰ πλησίον τῆς νίκης του ἔμειλεν ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ ὑποφέρῃ καταδίωξιν γενικὴν καὶ τῶν προτέρων ἀσυγκρίτως ἀγριωτέραν.

Ἐσασίλευε τότε ὁ Διοκλητιανὸς, ἀνὴρ μεγαλεπήβολος μὲν ἀναφορικῶς πρὸς τὴν πολυθείαν καὶ τὸν Ῥωμαϊσμὸν, ὠμὸς δὲ τύραννος σχετικῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Αὐτοκράτωρ, ὄρων τὰς προόδους τοῦ Ἑλληνισμοῦ, συγκαλεῖ συμβούλιον πολεμικῶν καὶ μεγαστάνων· τοῦτο δὲ ψηφίζει τὴν ἄμεσον δίωξιν τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ἐπικρατούσης λατρείας. Ἀλλὰ πρὶν ἢ δοθῇ ἀρχὴ εἰς τὴν καταδίωξιν, ἐρωτᾶται παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τὸ ἐν Μιλήτῳ μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος περὶ τοῦ πρακτέου, τὸ δὲ μαντεῖον ἀποκρίνεται ὅτι τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν ἐμποδίζουσιν αὐτὸ νὰ λαλήσῃ. Ὁ Διοκλητιανὸς δὲν χρονοτριβεῖ· φρενητιῶν ὑπὸ ὀργῆς καὶ μαινώμενος, ἀποφασίζει τὴν ἄμεσον καταδίωξιν. Συνδιέτριψε δὲ μετ' αὐτοῦ ἐν Νικομηδείᾳ καὶ ὁ Γαλλέριος, ὁ περιεβύητος ἐν τῇ τῶν παθημάτων μας ἱστορίᾳ.

Τὸ ψήφισμα διελάμβανεν, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι πᾶσαι τῶν λεγομένων χριστιανῶν ὄφειλον ν' ἀφανισθῶσι, τὰ δὲ λεγόμενα Εὐαγγέλια νὰ ριφθῶσιν εἰς τὰς φλόγας δημοσίᾳ. Ὅτι ὅσοι Ἕλληνες εἶναι ὑποπτοὶ χριστιανισμοῦ πρῶτον μὲν θέλουσι στερηθῆ πάσης ἀξίας, καὶ βαθμοῦ, καὶ δικαιώματος, ἔπειτα δὲ καταδικασθῆ εἰς θάνατον ἄνευ διακρίσεως φύλου καὶ ἡλικίας· ὅτι οὗτοι δύνανται μὲν νὰ καταμηνυθῶσιν ὑφ' οἰουδήποτε Ῥωμαίου, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ καταμηνύσωσιν αὐτοὶ μὴδὲ κλέπτῃν, μὴδὲ φονεᾶ, μὴδὲ βέβηλον, μὴδὲ μοιχόν. Οἱ δὲ ἀπελεύθεροι αὐτῶν ὄφειλον νὰ ἐπαναστρέψωσιν ἐν τῇ τάξει τῶν ἀνδραπόδων. Ἔτερον ἀκόλουθον ψήφισμα κατεδίωκε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς καὶ διακόνους καὶ καθόλου πάντα κληρικόν, διατάττον τοὺς Ῥωμαίους ὅτι ἢ νὰ μετακείσωσιν αὐτοὺς, ἢ νὰ ἐγχειρίσωσιν αὐτοὺς δεσμίους καὶ ἐπιθανάτους εἰς τὸ Πραιτώριον.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ φρικώδης αὕτη καταδίωξις διαδίδεται καθάπερ πυρκαϊὰ ἐφ' ὅλης τῆς Ῥωμαϊδος. Ἡ Οὐαλλερία, Ουγάτηρ, καὶ Πρίσκα, ἡ γυνὴ τοῦ Διοκλητιανοῦ, κατηγοροῦμεναι ἐπὶ χριστιανισμῷ, ὑποχρεοῦνται νὰ θυσιάσωσι πανδημεὶ τοῖς θεοῖς. Τοῦτο

κυρίως τὸ συμβεβηκὸς κοινωνεῖ τὸ σημεῖον τῆς σφαγῆς. Ρίπτονται φύρδην μίγδην ἐν τῇ αὐτῇ πυρᾷ γυναῖκες, γέροντες, νήπια θηλάζοντα· ἄλλα δὲ σφάγια συσσωρευμένα καὶ δέσμια ἐντὸς λέμβων καταβυθίζονται εἰς τὴν θάλασσαν. Δὲν ἤκούοντο παρὰ κραυγαὶ καὶ φωναὶ καὶ γναγμοὶ πανταχόθεν ἀναπεμπόμενοι. Αἱ μάστιγες, οἱ σιδηροὶ ὄνυχες, ὁ σαυρὸς, τὰ θηρία σχίζουσι τὰς σάρκας τῶν μητέρων ὁμοῦ μετὰ τὰ πάλλοντα μέλη τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἰδε μὲν κρεμῶσιν οἱ Ῥωμαῖοι γυμνάς τὰς γυναῖκας μετὰ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω, ἐκεῖ δὲ δέουσιν εἰς δύο δένδρα προσεγγυσθέντα τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος Ἕλληνας· τὰ κεκλιμένα δένδρα ἀνορθοῦνται καὶ κατασχίζουσι τὰς σάρκας αὐτοῦ. Ἰκκίστη ἐπαρχία ἔχει βασάνους ἰδίας. ἔχει ἡ Μεσοποταμία τὸ ἀργὸν πῦρ· ἔχει ὁ Πόντος τὸν τροχόν· ἡ Ἀραβία τὸν πέλεκυν· ἡ Καππαδοκία τὸν διαλελυμένον μόλυβδον. Φόβος καὶ τρόμος βασιλεύει κατ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα· πανταχοῦ φρίκη καὶ θρήνος, καὶ δάκρυα.

Κ'.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἀναμοχλεύει τὴν αὐτοκρατορίαν.

Μολοταῦτα ἡ αὐτοκρατορία καθ' ἡμέραν τρέπεται μᾶλλον πρὸς χυανότητα καὶ εὐτελισμὸν. Διηρημένη ὑπὸ ὀρίων φύσεως, ἐθνικοτήτων καὶ θρησκευμάτων, κερματίζεται ἀνεκπαισθήτως εἰς τόσα τμήματα, ὅσαι ὑπ' αὐτὴν ὑπακούουσι φυσικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀνομοιότητες. Ἐν τῇ πρωτεύουσῃ μάλιστα ἡ ἐξαχρείωσις τῆς μοναρχίας, καὶ ἡ ἐντελής σχεδὸν τῶν πατρικίων ἐξουθένισις υποχωροῦσιν εἰς τὴν ἀθάδειαν τῶν στρατευμάτων, ἅπερ ἔμαθον ἤδη ν' ἀποφασίζωσιν εἰς τὰς ἐσχάτιας τῆς ἐπικρατείας περὶ θρόνου καὶ διαδόχων αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος, οὐδὲ γερουσιασαὶ, οὐδὲ Ἴπκατοι ὑπάρχουσιν εἰμὴ κατ' ὄνομα. Ὁ στρατοπρόβλητος βασιλεὺς, παντοδύναμος ὢν, ἐκλέγει καὶ διορίζει αὐτοὺς κατ' ἀρέσκειαν. Μάλιστα τίτλοι ἀναπληροῦσι τὴν προγενεστέραν δημοκρατικὴν ἀπλότητα, ἡ δὲ παρεισφρήσασα πολυτέλεια ὑπερβαίνει καὶ τὰ τῆς διηγήσεως ὕρια. Ἀναφέρει ὁ Στράβων, ὡς παράδειγμα τῆς τότε διαφθορᾶς, ὅτι εἰς μόναν τὰς ἀνθρωπεμπορικὰς ἀγορὰς τῆς Κιλι-

κίας συνεποσοῦντο ἕως δέκα χιλιάδων ἀνδράποδα τὰ πωλούμενα κατ' ἔτος πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν τρυφηλῶν τῆς Ῥώμης σατράπων.

Ὅθεν, καὶ μὲ δὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ τὴν δραστηριότητα, διέκειντο τὰ πάντα ἐν παραλυσίᾳ. Οὐδὲν στερεόν, οὐδὲν μόνιμον καὶ διαρκές, οὐδεμία πρόβλεψις περὶ μέλλοντος, δυνατὴ ἐν μέσῳ τούτων ἀλληλομαχούντων σοιχείων, καὶ τηλικαύτης ἀταξίας. Ἐφ' ὅλην τῆς ἐπικρατείας τὴν ἔκτασιν συνεχεῖς στάσεις, καὶ λιμοὶ περισπασμοὶ Ῥωμαίων, καὶ Χριστιανῶν ἀντιπερισπασμοὶ, καὶ παραχαὶ καὶ θόρυβοι καὶ παντὸς εἶδους συγχύσεις. Ἡ πληθὺς τῶν μαρτύρων, ἀντὶ νὰ ἐξασθενῇ τὸν προσηλυτισμὸν, ἰσχυροποιεῖ τὰς πεποιθήσεις καὶ ἐκραταεῖ τὰς ἠθικὰς δυνάμεις τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ τὸ χεῖρον, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἤδη λάθρα παρεισέδυνεν εἰς τινὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐκ τούτων ὀρμώμενος διεδίδετο βαθμηδὸν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ. Ἦλθε μετ' ὀλίγον καιρὸς, καθ' ὃν καὶ αὐτοὶ οἱ οἰκιακοὶ δεσμοὶ ἐχαλαρώθησαν. — Ὁ ἀδελφὸς ἀγνοεῖ τὸ φρόνημα τοῦ ἀδελφοῦ· ὁ πατὴρ ἐγκαλεῖ τὸν υἱόν· ἡ κατασκοπία κυριεύει· ἡ προδοσία παρακολουθεῖ πάντων ἀδιακρίτως τὰ βήματα. Ὁ δὲ μονάρχης πληροφορεῖται καθεκάστην, ὅτι ἐντὸς τῶν ἀναχτόρων χριστιανοὶ συνομῶνται ἐπιβουλεύονται τὰς ἡμέρας του. Ματαίως αἱ δημεύσεις καὶ αἱ καταδίκαι καθιρρίζουσιν ἀδικοκῶπως τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς πολυθείας τὸ ἔσχατον καταγώγιον ἀπὸ τῶν εἰσερόντων νεοφύτων. Ἡ ἐπικράτεια εὐρίσκεται ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τεθειμένη εἰς κατάστασιν πολιορκίας. Ἦδη ἡ Βαβυλῶν τῆς Ἀποκαλύψεως ὁμολογεῖται νενικημένη. Καιρὸς ν' ἀνοιχθῇ συνθηκολόγησις.

ΚΑ'.

Ἡ αὐτοκρατορία ἀσπάζεται τὸν καινὸν Ἑλληνισμὸν.

Ἐκαστον μέγα γεγονός ἱστοριονομικὸν ἔχει θεῶθεν καὶ τὴν ἐκτελεστήν του.

Ὁ δραστήριος νοῦς τοῦ Κωνσταντίνου διαγινώσκει τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην τοῦ νὰ κηρυχθῇ τέλος Ὁρήσκειμα ἐπικρατούν

ὁ Χριστιανισμὸς, καὶ νὰ δοθῇ πέρας εἰς τὰς καταδιώξεις ἄλλως ἢ πολυθεία, φθάσασα εἰς τὸ ἀφῆλτον τῆς τροχιάς αὐτῆς, καὶ ἀνίκανος ἤδη πάσης πολιτεύσεως, θέλει παρασύρει εἰς τὸν ἰδιὸν τῆς θλῆθρον καὶ Θρόνον Ἰσως καὶ κοινωνίαν. Παρεκτὸς τούτου, ὁ υἱὸς τοῦ Χλώρου καὶ τῆς Χριστιανῆς Ἑλένης ἐμυήθη τὰ μυστήρια τῆς πίστεως, ἀνατραφεὶς ἐκ παιδῶν ἐν Ἀσίᾳ παρὰ Ἑλλήνων.

Ἄλλα δὲ προσέτι μεταπίσεως αἴτιον ὑπάρχει, τὸ ὅτι οἱ ἑσθῆροι περικυκλοῦσιν ἀπειλητικῶς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἄπειρα στίφη καταβαίνουσιν ἀγέληδόν ἐξ Ἀνατολῆς. — Δύναται ἄραγε ἡ Ῥώμη, καίτοι πρωτεύουσα, πλὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπόκεντρος γενομένη, καὶ μεμακρυσμένη οὔσα τῶν ἄκρων τῆς ἐπικρατείας, ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν τόλμην αὐτῶν; δὲν ἦτον ἴσως ἐπάναγκες εἰς τὸν γεγηρακότα καὶ ἐκνευρισμένον Ῥωμαϊσμὸν νὰ συμμεθέξῃ τῆς εὐρρύτου καὶ νεκρικῆς ἑκαλησίας; νὰ μεταλάβῃ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς ζωῆς αὐτῆς; νὰ ἀνακαινίσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ ἐν τῇ ἱκμάδι αὐτῆς, καὶ οὕτω νὰ ἀνεγερθῇ εἰς νέον μέγεθος;

Ταῦτα διασκεψάμενος ὁ Κωνσταντῖνος, συγκατανεύει νὰ συνέλθῃ εἰς συμβιβασμόν. Ἡ Μοναρχία ἐξ ἑνὸς μέρους, ἐξ ἑτέρου δὲ ἡ Ἐκκλησία προσδιορίζουσι τέλος τοὺς ὅρους τῆς συμβιώσεως. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος, ἀντιπρόσωπος τῆς Ῥωμαϊκῆς παραδόσεως, ὑποχρεοῦται νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν παλαιὰν ἐδραν τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου ἡ πλεονάζουσα διαφθορὰ καὶ λείψανά τινα πολυθείας ἐνδεχομένως θέλουσι προσκόψει τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, νὰ μεταβιβάσῃ δὲ τὸν Θρόνον ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς, εἰς Βυζάντιον, πόλιν θέσεως κεντρικῆς καὶ ἀρμοδίας ὡς πρὸς τοὺς πολέμους τοὺς κατὰ τῶν βαρβάρων. — Ἡ δὲ Ἐκκλησία, καθὼ ἀντιπρόσωπος τοῦ καινοῦ Ἑλληνισμοῦ, παραχωρεῖ καθόλου τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν πρὸς αὐτόν, καὶ μόνην τὴν πνευματικὴν εἰς ἑαυτὴν ἐπιφυλαττομένη, ἐξαιτεῖται τὴν συνέργειαν τῆς μοναρχίας πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἀρτιφανοῦς αἱρέσεως.

Ἰσως ἐξ ὅλων τῶν ἱστορικῶν γεγονότων αὕτη ἡ μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου συνθήκη εἶναι, ὡς ἐκ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς, τὸ μᾶλλον σπουδαῖον καὶ σημαντικόν. Διότι σχετικῶς

πρὸς τὸν καθολικὸν φωτισμὸν, ἡ ἐνέργειά της, διατρέχουσα τὸν Μεσαιῶνα, ἐπεκτείνεται ἐφ' ἄλλης τῆς Χριστιανισμῶν καὶ συμπεριπλέκεται μετὰ πάντων τῶν μεγάλων συμβεβηκότων τῆς Δύσεως. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς, τέμνουσα τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μεθ' ἧς ἔχει καὶ σχέσεις στενάς, φθάνει μέχρι τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν, ἔθεν βυθίζεται εἰς τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος.

Διὰ ταύτης τῆς συνθήκης, δύο γένη παντάπασιν ἐναντία καὶ ἀνέκαθεν ἀντίζηλα, δύο διάφοροι πολιτισμοὶ συνέρχονται παραδόξως εἰς κοινῶναιαν πρὸς γένεσιν τρίτου τινὸς πολιτισμοῦ, διατεταγμένου νὰ παγιώσῃ τὴν ὀρησκίαν τῶν μελλόντων αἰώνων, νὰ διαφυλάξῃ δὲ σῶον τὸν Ἑλληνισμὸν εἰς λάμπρυσμα καὶ γολισμὸν καὶ φώτισιν αὐτῆς. ἴστε ἡ μὲν ὑπαρξίς τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐξασφαλιζέται ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ λιμένους τῆς Ἐκκλησίας· ὁ δὲ Ῥωμαϊσμός μελλεὶ νὰ ἐκπνεύσῃ βραδυθάνκτος ἐν μέσῳ τῶν περισπασμῶν καὶ τῶν ὀδόνων τῆς ἐξηντημένης ζωῆς του. — Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν διαβόητον συνθήκην ἀναμέσων Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης βλέπομεν τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ πολυθρησκίτου ἀνατολικοῦ ζητήματος ἐκείνου, τὸ ὅποιον ἐπασχόλησεν ἐπὶ τόσας ἐκατονταετηρίδας, νῦν δὲ ἔτι μᾶλλον ἐπασχολεῖ τὴν προσοχὴν τῆς πολιτικῆς καὶ θορυβεῖ τὴν οἰκουμένην.

Ἰδοὺ, λοιπὸν, αἱ δύο μεζζονες τῆς ἀρχαιότητος ἔθνικότητες, ἀλλήλαις ἄχρι τοῦ νῦν ἀντικαταφρονούμεναι, συμπολιτεύονται πρὸς βῆσιν τῆς προόδου κατὰ τὸν ἐπαπειλούμενον προσεχῆ κατακλυσμόν. Καὶ ἡ μὲν Ῥωμαϊκὴ ἔθνικότης, γέννημα ὀνητὸν καὶ πρόσκαιρον, ἀφοῦ πληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν της, θέλει τελευτήσῃ, τελουμένων τῶν γενεθλίων τοῦ νεοπολιτισμοῦ· ἡ δὲ Ἑλληνικὴ, ἀφομοιωμένη τῷ κοσμοσωτηρίῳ Χριστιανισμῷ, καὶ ὡσεὶ κισθὸς περὶ τὸ θεῖον τοῦτο καὶ ἀθάνατον δένδρον ἐγκισσευθεῖσα, θέλει ἐπιζήσῃ καὶ ἀναλάμψει εἰς τὸ φῶς τοῦ καινοῦ κόσμου.

— Ἰδὲ προσήλθομεν δρομαίως εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ Μεσαιῶνος· ἀπτόμεθα τῆς ἰσορίας τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄς προδῶμεν δὲ ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν μεταβολῶν ἡμῶν ὅσας μελλεὶ κατ' ἀνάγκην νὰ ἐπισύρῃ ὁ μεταβίβασμός τῆς ἰσορίας ἐν τῇ νεοσχηματί-

στω ἀνατολικῇ ἐπικρατείᾳ, καὶ ἐν ταῖς τύχαις τῆς ὀρθοδοξίας.

ΚΒ.

Ὁ Ῥωμαϊσμός ὡς πρὸς τὸν Ἑλλητισμὸν ἐν Ἀνατολῇ.

Διαλυθέντος τοῦ προϋφιστάμενου ζητήματος περὶ ἐγκαθιδρύσεως ἐκκλησίας, δευτέρον ἀνεφύη ζήτημα ἐν τῇ τοῦ Κωνσταντίνου διανοίᾳ οὐχ ἥττον τοῦ πρώτου σοβρὸν.

Ἰφειλεν ὁ Αὐτοκράτωρ νὰ δώσῃ προτίμησιν εἰς τὸ Ἑλληνο-χριστιανικὸν στοιχεῖον, καὶ αὐτὸ ἀνευδοιάστως ὑπερυψῶν, νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐσχάτην καὶ θανατηφόρον πληγὴν εἰς τὸ γεγενημένον Ῥωμαϊκόν; Ἰφειλε ν' ἀναστήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῶν ἐρείπων τῆς, ν' ἀνακαινίσῃ, ὡς ἐπικτὸν, τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν αὐτῆς, νὰ παραδώσῃ ἑαυτὸν καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ πρὸς τὰ τέκνα τῆς, νὰ ἐνασπασθῇ παντελῶς τὰς ἀρχάς, τὰ ἔθιμα, τὴν γλῶσσαν, τὰς παραδόσεις, καθάπερ ἠσπάσατο τὴν θρησκείαν αὐτῶν, καὶ οὕτω, διακηρυττόμενος διάδοχος Ἀλεξάνδρου μᾶλλον ἢ Λυγούστου, νὰ σχηματίσῃ εἰς τὰς ὄχθας τῆς Προποντίδος μοναρχίαν τινα ὀλοτελῶς Ἑλληνικὴν, Ἑλληνικὴν κατ' ὄνομα καὶ κατ' οὐσίαν;

Ἡ τούναντίον συμφερότερον ἦτο νὰ συντηρήσῃ κατὰ δύναμιν τὸν σαθρὸν Ῥωμαϊσμὸν, νὰ θεραπεύσῃ τὰς γηροντικὰς ἀσθενείας του, νὰ ζωογονήσῃ αὐτὸν μὲ τὴν πνοὴν τὴν Χριστιανικὴν, καὶ ἀπλῶς νὰ τὸν ἀνανεώσῃ διὰ τῆς νεοελληνικῆς συνεπαφῆς;

Τὸ ζήτημα ἔσχε τὴν διάλυσιν ὑπὲρ συντηρήσεως Ῥωμαϊσμοῦ.

Τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος, ἕνεκα τῶν δημοκρατικῶν καὶ ὀχλαγωγικῶν ἀναμνήσεων, ἃς διήγειρεν, εἶχε καταστῆ ἐπίφοβον τῇ Ῥωμαϊκῇ τυραννίᾳ. Αἱ δὲ φῆμαι αὐταὶ περὶ τῶν δούλων Ἑλλήνων δὲν εἶχον εἰσέτι διασκεδασθῆ ἢ ἀντίδρασις μάλιστα τῶν χριστιανῶν πρὸς τὰς καταδιώξεις, καὶ ὁ τῶν ἐκκλησιῶν διοργανισμὸς ἐδήλωσαν ἀποχρώντως τὰς δημοκρατικὰς ῥοπὰς τῶν νεοφωτιστῶν. Ἀλλ' ἡ πνευματικὴ ἀγερωχία τῶν ἐπισκόπων καὶ τὸ ἀκαμπτὸν τοῦ ἠθους των, ἡ μισοτύραννος τῶν Πατέρων διαγωγή, ἡ ἔρημος καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἴσως ἡ ὑπερβολικὴ τῆς

ἐπικρατείας, ἑκτασις καὶ τὸ ποικιλόφυλον τοῦ ὑπὴρξαν πιθανῶς τὰ κύρια αἷτια, δι' ἅπερ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέρριψε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐπισκευάσῃ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμόν, τὸν καινὸν ἐκείνον καὶ παρόντα παραβλέπων.

Τοιουτοτρόπως ἡ Αὐτοκρατορία, ἐμβλέπουσα πρὸς μόνην τὴν ἐκκλησίαν, ὡς πρὸς τι ὄν ἀσθημένον, παραμελεῖ καθόλου τὸ στοιχεῖον τοῦ λαοῦ, πρὸς ὄφελος τοῦ ὁποίου ἤθελε γίνεαι ἡ ἀνθρώπις, καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐμπεριλαμβάνετο καθ' ὅλοκληρίαν καὶ ἀμέσως ὁ σπόρος τῆς ἀναπτύξεως. — Ἴδου λοιπὸν τὸ Βυζάντιον ἑτοιμον, κατὰ συνέπειαν ταύτης τῆς ἰποφάσεως, ν' ἀποθέσῃ ὡς καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλληνικὴν ὀνομασίαν του, διὰ νὰ παραδεχθῇ Ῥωμαϊκὴν τινα. Ἀντίτυπον τῆς πάλαι πρωτεύουσης καὶ οὐχὶ πρωτότυπον κτίσμα· ἀπλοῦν ἀπαύγασμα ξένης βασιλείας καὶ ἄλλοτρίως ἐθνικότητος, τὸ Βυζάντιον ἀποκαλεῖται Νέα Ῥώμη. — Τὸ νῦν διευθετεῖται ἡ Ἐκκλησία· διὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Θεὸς ἄς ἐπισκευάσῃ τὸν λαὸν καὶ τὸν Ἑλληνισμόν, ὅταν πληρωθῶσιν οἱ χρόνοι τῆς ἀποκαταστάσεως.

Καὶ εἰς τὴν νέαν ταύτην Ῥώμην ἐπομένως μεταβιβάζονται πάνθ' ὅσα κοσμοῦσι τὴν πρώην μητρόπολιν· διοικήσεις, ἀξιώματα, πλοῦτη, σκευή· ὅλα τὰ ἐλαττώματα καὶ ὅλοι οἱ συσσωρευθέντες θησαυροί· προσέτι δὲ διάλεκτος λατινικὴ, θεσμοί, καὶ πᾶσα ἡ συνοδία τῆς μοναρχίας· ἔρχονται κακὰ μετ' ἀγαθῶν μεμιγμένα. Καὶ ἵνα μὴ οὐδὲν ὀπισθεν ἀπομείνῃ ἀνεθυμίζον πρὸς τὸν μετανάστην Ῥωμαϊκὸν ὄχλον τὴν παλαιὰν ἔδραν τῶν κερκησίων του, μετακομίζονται συγχρόνως τὰ θηρία τῶν ἀγώνων, οἱ ἀνδριάντες τῶν ἱπποδρομίων, οἱ ὀρχησταὶ καὶ τὰ λοιπὰ κερκεύματα τῆς πολυθεικῆς κοινωνίας. Μόνον ὑπὸ τοιούτους ὄρους ὁ Λατινικὸς λαὸς συγκατανεύει νὰ συγκοινωνήσῃ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οἱ δὲ προὔχοντες νὰ μεταβιθασθῶσιν εἰς Βυζάντιον.

Ὁ Ῥωμαϊσμός λοιπὸν ἐνεισάγει εἰς Ἑλλάδα ὁμοῦ μετὰ τὴν ἔδραν τῆς αὐτοκρατορίας τὴν διαφθοράν προσέτι τῆς κοινωνίας του· συχομίζει καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῶν ἡθῶν αὐτοῦ. Ἀσθενῶν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, δὲν ἔρχεται διὰ νὰ δώσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ λά-

Ἔρχεται εἰς Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τοὺς κεραυνούς, οἵτινες ἀνωθεν διὰ βροντῶν καὶ λάμψεων τὸν ἐπαπειλοῦσι. Στοίχειον νόθον, ἀρρώστον, ἀλλογενὲς ἐν τῷ μέσῳ ζωσίμου, νομίμου, φιλεπιστήμονος ἐθνικότητος, ἠδύνατο μὲν ὁπωσοῦν νὰ ἐπιμακρύνῃ τὸ νῆμα τῶν ἡμερῶν του, οὐχὶ δὲ καὶ ν' ἀποφύγῃ τὴν ὀρισμένην του παρακμὴν. Ὁ Ἑλληνισμὸς εὖν θέλει καταδρογγίσει τὸν παλαιὸν καὶ ἀσπονδὸν ἐχθρὸν, ὅστις ἔρχεται νὰ παραδοθῇ πανστρατιᾷ, πανθουεὶ καὶ μετὰ βασιλικῆς πομπῆς δέσμιος εἰς τὰς ὄχθας του.

Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ποίαν εἶχε τότε δύναμιν ἐπιτηδεῖαν ὁ Ῥωμαϊσμὸς διὰ ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὸ ὑπερέχον καὶ ὑπερτεροῦν πνεῦμα τῆς αὐτοχθόνου κοινωνίας ; Ὁ διοργανισμὸς τῆς Ῥώμης ἦτον ἀνάρμωστον ἤδη καὶ σεσηπὸς πολίτευμα ὡς πρὸς τὸν ἀρτιφανῆ τῆς χριστιανικῆς ἀναπλάσεως ὀργανισμὸν. Οὗτος μὲν εἶχεν ἥβην καὶ εὐρωστίαν καὶ ἀρετὰς κοινωνικὰς, καὶ μεγαλόνοϊαν, καὶ ἐπιστήμας, καὶ δικνοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πᾶσαν ἀναγκαιάν ζωτικότητα· ἐκεῖνος δὲ διῆγε τὸν βίον ἐν ἐλαττώμασι, καὶ προλήψεσι, καὶ δυσιδαιμονίαις, καὶ παντοίου εἴδους διαφθοραῖς.

Ἐν τούτοις, ἐνῶ ἡ ἀρχαία Ῥώμη ἐναθρόνετο εἰς τὸ μεγαλεῖον τῆς αὐτοκρατορίας της, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔχαιρεν, ὅτι, ἄλλασθενούς οὐσης τῆς βασιλείας, ἔμενεν, οὕτως εἰπεῖν, αὐτοκέφαλος καὶ ἀδασίλευτος. Διότι, ἀντὶ τῆς γελοιώδους ἐκείνης Γερουσίας τῶν Ῥωμαίων, περιγέλου τῆς δημοκρατικῆς ἐκλειπούσης παραδόσεως, οὗτος εἶχε Γερουσίαν ἀληθινὴν, ἰσχυρὰν, συγκειμένην ἐξ ἀνδρῶν θαυμαζομένων ἐπ' ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ, γερουσίαν, ἐν ὀνόματι πνεύματος σείουσαν ἐν τῇ δεξιᾷ κεραυνούς ἀπειράκις τρομερωτέρους τῶν τοῦ μονάρχου. Ἀντὶ τῆς Ἰπατείας, ἣτις πλέον δὲν ἐτήρει καὶ αὐτὴ πλὴν ἢ τὴν μνήμην τῆς παρελθούσης δόξης, εἶχε πνευματικούς, ὁδηγούς ποιμαίνοντας ἐξοχὰς καὶ πόλεις, ἀνδρας ἰκανοὺς κατὰ τόλμην νὰ ἀναχαιτίσωσι τὰς αὐτοκρατορικὰς κακοπραγίας.

Τηλικούτον δὲ Πολίτευμα ἐάν καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐγκαταγεγραμμένον ἐν ταῖς βασιλικαῖς πίναξιν, οὐδὲ ἐσφραγισμένον ἐν ταῖς σφραγίσιν τῆς ἐπικρατείας, πλὴν οὐχ ἦττον ὑπῆρχεν, ἐπεκράτει,

καὶ ἐκυριάρχει ἐν ταῖς καρδίαις τῶν λαῶν, καὶ ἐν τῷ τῆς Ἐκκλησίας συντάγματι. Οἱ λαοὶ ἐγίνωσκον αὐτὸ· αὐτὸς δ' ἐκεῖνος ὁ μονάρχης μὴ δυνάμενος νὰ καταστείλῃ τὴν αὐθεντίαν του, σιωπηλῶς τὸ συνωμολόγει.

Τοιουτοτρόπως θεωρουμένης τῆς βαθμιαίας ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Ῥωμαϊσμοῦ παρακμῆς, δὲν θέλει φανῆ παράδοξον τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ Βυζάντιον ἐξ ἀρχῆς δεικνύεται *Νέα Ῥώμη* ψιλῶς κατ' ὄνομα, ὅτι δὲ οὐσιωδῶς ὑπάρχει μᾶλλον *Νεαὶ Ἀθῆναι*, καὶ ὅτι ἐκ προσιμίων ὁ Ἑλληνισμὸς καταλαμβάνει τὴν θέσιν ἐκείνην, ἐφ' ἧς μετέπειτα, ἀποσοβῶν πᾶν ἔχνος λατινικόν, θέλει ἐγερθῆ μονοκράτωρ, ἰδιόχρονος καὶ ἰδιόρρυθμος.

ΚΓ'.

Χυστατικά στοιχεῖα τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἄλλ' εὐκρινῶς καὶ ἀκριβῶς, μέχρι τίνος βαθμοῦ, συνεπορεύθησαν ὁ Ῥωμαϊσμός καὶ ὁ Ἑλληνισμός; ἐπὶ πόσον χρόνον διήρκεσεν ἡ αὐτῶν συμμαχία; πότε πάλιν ἤρχισαν νὰ διαιρῶνται, καὶ τίνι τρόπῳ τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ὑπερτέρησεν;

Ἴδου τὰ προβλήματα, ἐφ' ὧν προτιθέμεθα νὰ ἐπιστήσωμεν ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν.

Ἄλλ' ἵνα προβῶμεν τακτικῶς, καὶ ἀναπτύξωμεν εὐμεθόδως τὴν προκειμένην μελέτην, εἶναι χρεῖα νὰ ἀναλύσωμεν τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκεινται ἀμφοτέρω τὰ μέρη, καθ' ἣν στιγμὴν συνέρχονται εἰς Βυζάντιον. — Διότι, ἐὰν δὲν προμελετήσωμεν τὴν αὐτῶν ἀρχικὴν σύστασιν, καὶ δὲν σημειώσωμεν μετ' ἐπιμελείας τὰς μεταξὺ τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων διαφορὰς, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ περιπέσωμεν εἰς τὰς συνήθεις ἐκεῖνας τῶν Δυτικῶν σφαλερὰς ἐπικρίσεις, ἅς περ ἐλεεινολογήσαμεν.

Λέγομεν λοιπὸν, ὅτι δύο τινὰ στοιχεῖα συναρτίζουσι τὸν Ῥωμαϊσμόν· ἡ ΜΟΝΑΡΧΙΑ κατὰ πρώτην τάξιν, καὶ δευτερευόντως ἡ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑ.

Δύο ἕτερα τὸν Ἑλληνισμόν· ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ καὶ ὁ ΛΑΟΣ, ὧν ἡ μὲν Ἐκκλησία πρωτεύει κατ' ἀρχάς, ἡ δὲ λαὸς ἀκολουθεῖ.